

# НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94+27(477.83/.86) «1891»

Дмитро Корбяк

## ЛЬВІВСЬКИЙ СОБОР 1891 РОКУ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Дмитро Корбяк. Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення.* У статті розглянуто перебіг та результати Львівського собору 1891 року. Визначено основні дискусійні питання та здійснено аналіз їх вирішення. Особливий акцент зроблено на значенні польських сил в основних етапах проведення собору та затвердженні соборних рішень. Охарактеризовано місце церковних ієрархів у цій події та їх взаємодію з духовенством митрополії.

**Ключові слова:** Греко-католицька церква, собор, Сильвестр Сембратович, celibat, єпархіальний синод.

*Дмитрий Корбяк. Львовский собор 1891 года: дискуссионные вопросы и их решения.* В статье рассмотрен ход и результаты Львовского собора 1891 года. Определены основные дискуссионные вопросы и осуществлен анализ их решения. Особый акцент сделан на значении польских сил в основных этапах проведения собора и утверждении соборных решений. Охарактеризованы место церковных иерархов в этом событии и их взаимодействие с духовенством митрополии.

**Ключевые слова:** Греко-католическая церковь, собор, Сильвестр Сембратович, celibat, епархиальный синод.

Львівський собор Греко-католицької церкви 1891 р. займає особливе місце у церковному і суспільно-політичному житті Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Релігійно-обрядове значення цієї події визначається давністю проведення подібного духовного зібрання та появою за цей час значної кількості відповідних питань, що потребували свого вирішення<sup>1</sup>. З іншого боку, події кінця ХІХ ст. суттєво змінили позицію греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Галичини. «Святоюрська» верхівка в умовах зростання впливу представників світської інтелігенції, активізації громадських організацій та появи перших політичних партій була змушена шукати нові рішення для збереження провідної ролі у громадсько-політичному житті краю. Очевидно, переслідуючи саме цю мету, у 1880-х – на початку 1890-х рр. галицький митрополит Сильвестр (Сембратович) (1885–1898) поступово зближується з народовцями, відмовляючись водночас від підтримки русофільських поглядів<sup>2</sup>. Таке зближення було увінчане т. зв. «новою ерою», що була проголошена 25 листопада 1890 р. Юліаном Романчуком на засіданні Галицького сейму. Офіційна підтримка митрополитом такої політики знаменувала протегування ним основних політичних постулатів народовецької партії<sup>3</sup>. Крім цього,

відчувався суттєвий вплив поляків на церковне життя русинів, який проявлявся у вигідному для перших поданні до Ватикану і Відня інформації про т. зв. «холмську трагедію» та перехід парафії с. Гнилички Збаразького повіту до православного обряду, врахуванні польських інтересів у процесі реформування Василянського чину, спробі ліквідації греко-католицької духовної семінарії у Відні тощо. Такий церковно-політичний контекст проведення собору у Львові привів до панування напруженої атмосфери у ході його роботи. Тому метою даної роботи є характеристика суперечливих моментів, встановлення мотивів сторін конфліктів та аналіз вирішення дискусійних питань, що розглядалися на соборі.

Проблеми, пов'язані з Львівським собором Греко-католицької церкви 1891 р., недостатньо вивчені в історіографічній спадщині. У загальних студіях із церковної історії міститься лише зазначення самого факту проведення цього духовного зібрання і побіжно розглядаються пов'язані зі собором питання<sup>4</sup>. Спроба всебічного огляду цієї події здійснена у роботі Ірини Антопяк<sup>5</sup>. У деяких роботах розглядаються окремі проблеми собору. Зокрема, стаття Юрія Герича<sup>6</sup> присвячена дискусії навколо справи celibату. Тому питання визначення та характеристики основних соборних проблем потребує окремого дослідження.

Джерельну базу роботи становлять опубліковані постанови собору та додаток до них<sup>7</sup>, матеріали релігійних та політичних періодичних видань («Руський Сіон»<sup>8</sup>, «Діло»<sup>9</sup>, «Галицкая Русь»<sup>10</sup>) («Gazeta Narodowa»<sup>11</sup>, «Kurjer Lwowski»<sup>12</sup>), архівні документи Центрального державного історичного архіву України у Львові<sup>13</sup> та Державного архіву в Перемишлі<sup>14</sup>, а також спогади учасників зібрання, поміщені у роботах о. Олександра Стефановича<sup>15</sup>, о. Платона Мартинюка<sup>16</sup>, Василя Ваврика<sup>17</sup> та о. Северина Матковського<sup>18</sup>.

Проведення Львівського собору Греко-католицької церкви 1891 р. було зумовлене необхідністю організації розгляду та вирішення багатьох питань церковного життя, що накопичилися за більш ніж 170 років з часу скликання попереднього уніатського провінційного зібрання Замойського синоду 1720 р.). Ідея проведення собору стала нагальною ще у 60-х рр. ХІХ ст., коли посилюлись т. зв. священики-обрядовці, які виступали за очищення греко-католицького обряду від латинських елементів<sup>19</sup>. Крім цього, парафіяльне духовенство хвилював ряд питань, що потребували вирішення: справа патронату, проблема «душехватства» з боку римо-католицького кліру, відносини між парохами і сотрудниками тощо<sup>20</sup>. Сприятливі умови для проведення провінційного собору визріли у середині 80-х рр. ХІХ ст. У зв'язку із загостренням протиріч між об'єднаною Німеччиною та Російською імперією<sup>21</sup>, зросло зацікавлення австрійського цісарського уряду до «українського» питання, де особливе місце належало Греко-католицькій церкві. Разом з тим, проведення собору уможливило утворення у 1885 р. Станіславівської єпархії та, відповідно, наявність третього духовного ієрарха, необхідного для такого зібрання.

У зв'язку з обмеженням обсягу статті, свідомо опускаємо характеристику підготовчих заходів Львівського собору<sup>22</sup> й аналіз поглядів та інтересів представників тогочасних суспільно-політичних течій Галичини<sup>23</sup>.

Після затвердження папською столицею соборних постанов митрополит С. Сембратович видав послання до духовенства та вірних. Цей документ містив інформацію про попередні соборні зібрання, про необхідність проведення собору та сприятливі умови для цього у даний період, про узгодження основних питань організації цієї події з папськими представниками<sup>24</sup>. Митрополитом послання також визначало порядок проведення собору. Відповідно до нього передбачалася організація напередодні відкриття соборного зібрання підготовчого засідання з метою визначення основних питань, які мали б обговорюватися, та обрання т. зв. офіціалів (урядників), функції яких були чітко визначені<sup>25</sup>. Апарат урядників складався із соборних суддів, промоторів (приспівників), секретарів, нотарів, церемоніала, богословів та каноніків<sup>26</sup>. Крім інструкції для соборних офіціалів, лист С. Сембратовича відповідними декретами регламентував поведінку учасників собору<sup>27</sup>. Звернення митрополита визначило склад учасників собору. Члени зібрання не обиралися, а запрошувалися<sup>28</sup> (фактично, призначалися під контролем «святоюрської» верхівки). До участі у соборі були залучені представники вищої греко-католицької ієрархії, крилошани митрополичої та єпархіальних капітул, протоігумен та ігумени монастирів ЧСВВ, професори теології, ректори духовних семінарій і директор Львівської академічної гімназії, декани та управителі деканатів<sup>29</sup> і ті, хто «особливими листами запрошення від нас (митрополита та єпископів – Д. К.) одержав»<sup>30</sup>. Папським делегатом на соборі був титулярний архієпископ Ларисси, префект архівів Ватикану, член Конгрегації пропаганди віри кардинал Августин Чяска. Право вирішального голосу належало лише митрополитові та єпископам, решта членів зібрання мали дорадчий голос<sup>31</sup>. Обговорення питань та прийняття рішень мало відбуватися за такою схемою: винесення питань на загальні зібрання, у яких брали участь усі члени собору; детальний розгляд питань на нарадах спеціальних комісій (секцій); прийняття рішень на загальних засіданнях. Митрополитом послання передбачало створення трьох соборних комісій, у яких мала б відбуватися основна робота<sup>32</sup>. Під час проведення собору функціонувало три спеціальні секції: обрядова, дисциплінарна та наукова<sup>33</sup>. У соборному зібранні, що тривало з 24 вересня до 8 жовтня 1891 р., взяло участь 168 осіб із 250 запрошених<sup>34</sup>.

На Львівському соборі питання *целібату*, яке було предметом дискусій упродовж багатьох століть<sup>35</sup>, було найбільш складним і суперечливим. Спроба його введення для греко-католицьких священників та кандидатів на них розцінювалася галицькою громадськістю як один з інструментів латинізації русинів та як одна з головних причин проведення соборного зібрання<sup>36</sup>. Основним каталізатором введення *целібату* була позиція на соборі галицького митрополита і папського делегата. С. Сембратович поширював ідею загального безшлюбного стану духовенства ще із середини 80-х рр. ХІХ ст. У систематизованому ним у 1870 р. релігійному часописі «Руський Сіон» розміщувалися статті та повідомлення, присвячені священничому (обов'язковому) і добровільному (бажаному для усіх) безженству<sup>37</sup>. Однак підготовка до офіційного запровад-

ження загального целібату для греко-католицького кліру відбувалася поза межами Галицької митрополії: ініціатива цього процесу виходила з польських політичних середовищ, основні підготовчі заходи проводилися у Відні, а їх результати передавалися до Риму<sup>38</sup>.

Неможливість одномоментного введення безженства греко-католицького духовенства була очевидною як для віденської нунціатури, так і для римської курії. Тому було вирішено внести у проекти соборних рішень нечіткі пункти<sup>39</sup>, виконання яких у майбутньому мало сприяти поширенню загального целібату. Перший варіант постанови про семінарії підносив статус неодружених священників над одруженим духовенством<sup>40</sup>, рекомендував ректорам духовних навчальних закладів заохочувати «питомців» не одружуватися у період здобуття освіти<sup>41</sup>. Метою такого рішення було обмеження впливу представників одруженого духовенства та заснування семінарій нового типу, які б виховували кандидатів на священників з переконанням у необхідності безшлюбного стану. Однак соборне духовенство не сприйняло такого нововведення. Спротив греко-католицького кліру запровадженню безженства у публічних обговореннях обґрунтовувався численними аргументами ідеологічного характеру<sup>42</sup>, хоча, насправді, така позиція визначалася тривалою традицією та реаліями душпастирського життя. Право на одруження розцінювалось уніатським духовенством як чи не єдина можливість прожити якщо не заможно, то принаймні в рамках більш-менш нормального забезпечення<sup>43</sup>. Священники виразили своє незадоволення у протесті, укладеному парохом с. Залісся о. Іваном Негребецьким, який підписало близько 80 отців, і 27 вересня депутація духовних передала документ митрополитові. У цій петиції йшлося про можливість ліквідації Греко-католицької церкви, у зв'язку із затвердженням подібних рішень, а також про одруження священників східного обряду як офіційно задокументоване право<sup>44</sup>.

Проблема целібату була основним предметом дискусій протягом усього собору. Вона спочатку обговорювалася на засіданнях наукової комісії, однак 30 вересня розгляд цього питання було передано у компетенцію членів обрядової секції, у зв'язку з гостротою суперечностей навколо даної справи. Більшість представників духовенства на засіданні виступила проти запропонованого проекту постанови. Після завершення обговорення голова обрядової комісії перемишльський єпископ Юліан (Пелеш) зазначив, що не має наміру вводити безшлюбність<sup>45</sup>.

Подальше обговорення питання безженства було заплановано на засіданні 3 жовтня. З позицією проти целібату мали виступити о. Йосиф Левицький, о. Євстахій Мерунович, о. Омелян Огоновський та о. Василь Чернецький. Проте дискусія з даної проблеми цього дня велася лише у кулуарах. Учасники собору вирішили врегулювати справу з папським легатом кардиналом Августиним Чяскою. З цією метою до нього було вислано депутацію священників. Після повернення вони повідомили про підтримку кардиналом введення безшлюбності. Все це завершилося погрозами духовенства передчасно покинути зібрання<sup>46</sup>.



Зростання опозиції до С. Сембратовича в середовищі духовенства змусила його шукати шляхи компромісу насамперед зі священством своєї архієпархії. Тому наступного дня під час обіду він зустрівся з їх представниками. У ході розмови греко-католицький ієрарх заявив, що не хоче вводити загальний цілібат, а також просив не допустити передчасного завершення собору<sup>47</sup>. Тоді ж, на третьому загальному засіданні професор Львівського університету Ісидор Шараневич, від імені Ставропігійського братства, вручив папському делегатові листа з протестом проти введення цілібату<sup>48</sup>, а власний проект постанови про безшлюбність запропонував віце-ректор Львівської духовної семінарії о. Йосиф Мельницький. Згідно з ініціативою останнього, безженний стан духовних вважався кращим і бажаним, але, якщо семінаристи відчували, що цілібат буде для них «небезпечним чи навіть шкідливим», їм дозволялось одружуватись. Таким чином, за вихованцями семінарії залишалось право на шлюб<sup>49</sup>. Цей проект постанови був узгоджений з перемишльським єпископом Юліаном (Пелешом), який вніс до нього лише незначні поправки. В остаточному варіанті тексту постанови безшлюбний стан духовенства вважався кращим, ніж одружений, однак наголошувалось на пораді цілібату у Святому Письмі, а не необхідність для священників<sup>50</sup>. Чергова депутація отців передала даний проект папському делегату, який наполягав на запровадженні цілібату, аргументуючи це несприйняттям латинниками одружених духовних як справжніх католиків. Однак не переконавши священників, кардинал звернувся до них в образливій формі<sup>51</sup>. У такій ситуації Ю. Пелеш порадив соборним духовним звернутися до митрополита. Гостра дискусія між С. Сембратовичем і священниками, позитивного результату не дала<sup>52</sup>.

На соборному засіданні 5 жовтня митрополит Сильвестр виступив з промовою, у якій вказав мету своїх дій та позиції – збільшення кількості неодруженого греко-католицького духовенства, а не введення загального цілібату. Під час виступу митрополит засудив учасників депутацій до папського делегата, назвавши їх бунтівниками, а окремим з них навіть погрожував суспензією<sup>53</sup>. З гострою критикою слів ієрарха виступили отці Іван Негребецький та Йосиф Крушинський<sup>54</sup>. Після завершення засідання духовенство працювало над редакцією постанови. Було узгоджено два варіанти рішення стосовно цілібату. Перший з них нагадував видозмінений проект о. Й. Мельницького. На початку ухвали цитувалися згадані вище слова апостола Павла, а далі містилося доведення канонічного права греко-католицьких священників на одруження<sup>55</sup>. Інша постанова була укладена отцями Іваном Копистянським та Теофілом Сембратовичем. Дане рішення також включало слова апостола Павла і визнавало перевагу нежонатих духовних над одруженими. Тут за семінарстами залишалось право вибору щодо шлюбу. Постанова закінчувалась словами апостола Павла: «краще одружитися, ніж розгулювати»<sup>56</sup>.

Остаточне рішення стосовно цілібату було прийняте 6 жовтня на загальному засіданні. Учасники наради розглядали два проекти постанови: запропоновану С. Сембратовичем та змінену священниками<sup>57</sup>. Після незгоди більшості духо-

венства з варіантом ухвали, ініційованим митрополитом<sup>58</sup>, греко-католицький ієрарх поставив на голосування проект постанови отців І. Копистянського та Т. Сембратовича, який, очевидно, був узгоджений з Ю. Пелешом. Єпископи з більшістю духовенства схвалили цей варіант, однак С. Сембратович не дав остаточної згоди на затвердження даного рішення. Тому учасники собору по-боювалися його зміни на урочистому засіданні. Незважаючи на прочитання 8 жовтня апробованої духовенством постанови стосовно celibату<sup>59</sup>, в опублікованих у 1896 р. ухвалах собору згадане рішення все-таки було змінено.

Різниця поглядів у середовищі монахів-василіан, парафіяльного духовенства та греко-католицьких ієрархів, галицьких політиків у кінці ХІХ ст. стосовно *реформи ЧСВВ* (1882–1904) зумовила розгортання дискусії на відповідну тему під час проведення Львівського собору. Реформування Василіанського чину було доручено єзуїтам<sup>60</sup>. Щоправда, на початку 1880-х рр. пропонувалося два варіанти реорганізації василіан. Перший проект був сформульований галицьким митрополитом Йосифом Сембратовичем, який передбачав створення інших та оновлення діючих новіціатів самими представниками ЧСВВ та підпорядкування монастирів греко-католицькими ієрархам<sup>61</sup>. Протоігумен Галицької провінції Чину о. Климентій Сарницький запропонував інший варіант реформи. На його думку, ефективна реорганізація Василіанського чину була можливою лише за допомогою представників інших орденів: воскресенців або єзуїтів<sup>62</sup>. Саме проект протоігумена було затверджено на нараді у галицького намісника графа Альфреда Потоцького, що відбулася 29 квітня 1882 р. у Львові<sup>63</sup>. Початок реформи викликав хвилю протестів василіан та парафіяльних священиків, а Й. Сембратович під тиском державної влади та римської курії був змушений зрезигнувати з митрополичого престолу. На його місце було призначено С. Сембратовича, який ще у статусі адміністратора митрополії, зайняв протилежну до свого попередника і дядька позицію. Він рішуче протиставляв себе критикам реформи і демонстрував свою підтримку єзуїтам<sup>64</sup>.

Здійснення перетворень ЧСВВ єзуїтами було засуджено більшістю духовенства Львівського собору. Священики вважали більш необхідним не стільки реорганізацію новіціатів, скільки реформування старших монахів. Греко-католицький клір вимагав передати керівництво проведенням перебудови Чину місцевим ієрархам. Дізнавшись про дискусію навколо василіанської реформи, митрополит С. Сембратович заборонив обговорення цієї проблеми<sup>65</sup>. Згідно із соборними рішеннями, оновлення ЧСВВ єзуїтами повністю схвалювалася<sup>66</sup>. Позитивні наслідки реорганізації василіан засвідчують правильність позиції С. Сембратовича.

Визначення *статусу та повноважень ієрархів Греко-католицької церкви* було не менш дискусійним питанням Львівського собору, оскільки з часу Берестейської унії права останніх поступово обмежувались<sup>67</sup>. Так, о. Олексій Торонський запропонував звернутися до папи римського з проханням надати галицькому митрополитові статус патріарха, що дало би змогу самостійно затверджувати єпископів<sup>68</sup>. У свою чергу, о. О. Стефанович вимагав гідного пред-

ставництва греко-католиків у Римі<sup>69</sup>. Крім цього, соборне духовенство виступило за скасування постанови Замойського синоду «Про єпископів», згідно з якою очолити єпархію міг лише вихованець монастиря ЧСВВ: «синод <...> вирішив постановити, щоби в майбутньому ніхто, хіба отримав би дозвіл Святого Престолу, не міг бути Єпископом, котрий не зложив ісповідання монашого. Ніхто же не може зложити таке ісповідання, хто перед тим не відбув у стінах монастирських рік іспитання монашого і шість тижнів після установ і звичаїв чина св. Василя Великого»<sup>70</sup>. Власне, тільки остання вимога була узаконена соборними ухвалами<sup>71</sup>. Стосовно інших пропозицій священників з питань статусу та повноважень греко-католицьких ієрархів А. Чяска висловив чітку позицію – подібні рішення не можуть прийматися на провінційному соборі<sup>72</sup>.

Спроба введення до руського календаря чотирнадцяти латинських свят, а також внесення до списку святих Греко-католицької церкви Ігнатія Лойолу, Педро Арбуеса і Томаса Торквемаду була ще однією точкою перетину поглядів учасників Львівського собору<sup>73</sup>. Вже на початку соборного зібрання поширилися чутки про можливість скасування руських свят<sup>74</sup>. Більша частина уніатського духовенства виступила проти затвердження даної постанови. Священники аргументували свій спротив такому нововведенню можливістю заміни руських ікон на латинські, а юліанського календаря – на григоріанський, а також на науковому рівні доводили окремішність обох обрядів. Протилежну позицію знову ж таки зайняв С. Сембратович. Митрополит пояснював доцільність прийняття згаданої пропозиції попереднім внесенням до календаря кількох латинських свят. У процесі дискусії навколо цього питання мали місце навіть скарги духовенства на С. Сембратовича до соборного суду. Зокрема, у такий спосіб на дії митрополита нарікав о. Ілля Мардарович<sup>75</sup>. Незважаючи на тиск церковного ієрарха на отців, постанова про внесення латинських свят до руського календаря та поповнення списку святих Греко-католицької церкви латинськими праведниками була відхилена<sup>76</sup>.

Греко-католицький обряд містить елементи як православної, так і католицької традицій богослужіння, що уможлиблює певні впливи кожної з них на клір. Інтенсивність та напрями таких впливів часто мали політичний характер. У 80-90-ті рр. XIX ст. у Галичині були поширені переходи духовенства та цілих парафій з одного обряду до іншого. Зміни обрядової приналежності були двох напрямів: з греко-католицизму до православ'я<sup>77</sup> та з греко-католицизму до латинства<sup>78</sup>. З однієї сторони, православні впливи давали підстави ставитися до священників як до прихильників Російської імперії та схизматиків. З іншого боку, поширення католицьких елементів дозволяло говорити про колонізацію та латинізацію греко-католицьких отців. Тому для соборного духовенства важливо було врегулювати питання чистоти обряду та релігійного індуферентизму (толерантності до релігії). На Львівському соборі священники ставили перед собою мету зберегти окремішність східного католицизму. Тому вони вимагали заборонити перехід парафій з греко-католицького до будь-якого іншого обряду<sup>79</sup>.

Рішення, прийняті на Львівському соборі, були передані до Риму, де у 1895 р. затверджені Конгрегацією поширення віри і папою римським, а через рік опуб-ліковані<sup>80</sup>. Постанови собору регулювали питання догматичного, обрядового, організаційного та суспільно-політичного характеру. Соборні ухвали мали бути затверджені на єпархіальних синодах. Проведення таких зібрань в усіх трьох греко-католицьких областях в силу тих чи інших обставин відбулися неодноразово: у Станіславові – 28-30 вересня 1897 р.<sup>81</sup>; у Львові – 7-9 грудня 1897 р.<sup>82</sup>; у Перемишлі – 1-3 листопада 1898 р.<sup>83</sup>. Під час єпархіальних синодів духовенству надавалося право вносити власні поправки та пропозиції. Священики Перемишльської єпархії, скориставшись цим правом, консолідовано виступили зі своїми ініціативами у справах дяків, парафіяльного кліру, шкільництва тощо<sup>84</sup>. Місцеві духовні «в мирі і спокої виміняли свої думки між собою, висказали Преосвященному свої бажання і розійшлися так між собою, як і з своїм Єпископом Константином (Чеховичем – Д. К.) в найбільшій любові та гармонії і з піднесеним почуттям повернули...»<sup>85</sup>. Проте далеко не весь клір митрополії зумів використати можливість внести поправки до ухвал собору на єпархіальних синодах. На синодальному зібранні у Львові до розгляду пропозицій духовенства справа навіть не дійшла через витрату значного часу на зачитування соборних постанов та важкий стан здоров'я митрополита, хоча «багато справ були вельми пекучі і клір покладав всяку надію, що вони будуть обговорені та розпочнуться бодай вступні праці до їх полагодження»<sup>86</sup>. Запрошене на місцевий синод духовенство Станіславівської єпархії не було ознайомлене з прийнятими на соборі 1891 р. рішеннями і не могло прослідкувати поправок, зроблених у Римі, а тому прийняло затверджені Апостольським престолом соборні ухвали<sup>87</sup>. Отже, греко-католицькі ієрархи намагалися уникнути опозиції парафіяльного кліру апробованим римською курією постановам Львівського собору, однак запобігти протестам духовенства їм не вдалося.

Питання celibату, що викликало на Львівському соборі найгострішу полеміку, було вирішено на користь віденської нунціатури, папського престолу, польських сил та галицького митрополита. Прийнятий більшістю духовенства проект постанови, що регулював функціонування духовних семінарій<sup>88</sup>, був змінений в опублікованих рішеннях собору<sup>89</sup>. По-перше, незважаючи на опозицію священиків, до тексту ухвали було додано слова апостола Павла «неодружений піклується про Господні (справи – Д. К.), як угодити Господу, одужений піклується про світські, як угодити дружині.» По-друге, керівництву духовних семінарій надавалися вказівки стосовно наполегливого заохочення майбутніх отців до безшлюбності, на відміну від прийнятого на соборі проекту постанови, де передбачалася лише порада celibату як досконалішого стану, ніж подружнє життя. Такі зміни зводили нанівець усі спроби соборного духовенства позитивно для себе вирішити проблему безженства. Крім того, до ухвали собору про заборону семінаристам одружуватись перед завершенням навчання було додано пункт про заручини, згідно з яким питомцям не дозволялося ставати нареченими під час навчального процесу<sup>90</sup>. Така зміна су-



перечила попереднім рішенням собору. Змінені положення соборних постанов у справі подружнього життя уніатського духовенства стали причиною протестів галицьких священників на єпархіальних синодах. Такі протести підписало 36 отців Львівської архієпархії та 92 духовних Перемишльської єпархії. У цих документах інформувалося про незгоду кліру з опублікованою ухвалою та наводився текст прийнятої на соборі постанови<sup>91</sup>. Пояснення митрополита С. Сембратовича, дані на вимогу священників після Львівського архієпархіального синоду, про подання на затвердження до Риму двох проектів ухвали про семінарії (прийнятий більшістю духовенства на соборі та власний, що містив неапробовані соборним кліром положення), свідчать про визначальну роль у вирішенні проблеми celibату віденських та римських чинників. Адже, незалежно від авторства схваленої у Ватикані постанови (був це С. Сембратович чи А. Чяска), намір введення безшлюбності для греко-католицького духовенства формувався під тиском польських релігійних (Мечислав Ледоховський) та політичних (К. Бадені) сил<sup>92</sup>.

Затверджені рішення собору, що визначали статус і повноваження уніатських ієрархів, також не у повній мірі задовольняли галицьке духовенство. Якщо учасники соборного зібрання прийняли аргументи папського делегата стосовно неможливості вирішення на соборі питань про створення патріархату та формування відповідного представництва Греко-католицької церкви у Римі, то у справі висвячення та номінації єпископів вони рішуче відстоювали свою позицію. Як наслідок, було скасовано постанову Замоїського собору, що надавала можливість очолити єпархію тільки монахам-василіанам. Згідно з апробованими Конгрегацією поширення віри постановами Львівського собору, єпископську хіротонію міг отримати й представник нежонатого духовенства. Проте ця ухвала також зазнала змін у Римі, оскільки на соборі було прийнято рішення про можливість надання архієрейських свячень не лише целебсам, але й вдівцям<sup>93</sup>. Така модифікація згаданої постанови була розкритикована синодальними священниками. Вона являється ще однією ілюстрацією того, що впровадження безшлюбності серед греко-католицького духовенства було однією з основних причин проведення собору.

На Львівському соборі 1891 р. найбільше дискусій викликали питання, які у певній мірі могли свідчити про внесення латинських практик до греко-католицького обряду. Проблеми celibату, василіанської реформи, зміни руського календаря супроводжувалися гострими дискусіями, які інколи досягали найвищого рівня напруги. Зважаючи на підтримку митрополита Сильвестра усіх вище згаданих ініціатив, визріло невдоволення діями останнього серед соборного духовенства. Особливо палкі суперечки зумовлювала постанова про духовні семінарії, через яку, власне, робилися спроби початку впровадження безшлюбності для уніатського кліру. Аргументи галицького архієпископа на користь celibату, що зводилися до необхідності створення відповідної основи для зайняття найвищих церковних урядів, видавалися духовним недостатньо переконливими. Тому останні, засвідчуючи здатність захищати традиції свого обряду, твердо відстоювали право греко-католицького духовенства на одруження. Аналіз найбільш обговорюваних на Львівському соборі 1891 р. проб-

лем розкриває сутність церковно-політичної ситуації у Галичині кінця XIX ст. Польські політики та релігійні діячі за допомогою Апостольської столиці та «святоюрської» верхівки намагалися поставити Греко-католицьку церкву під свій контроль. В умовах сприйняття католицизму в цілому як визначального атрибуту польського впливу на національний розвиток українців та як уособлення ворожої релігійної експансії<sup>94</sup>, галицька громадськість вбачала у проведенні собору один з інструментів реалізації польських інтересів. У таких умовах позицію С. Сембратовича можна визначити як компроміс між декларуванням лояльності пропольським сферам та пошуком порозуміння з більшістю духовенства митрополії.

### *Примітки:*

<sup>1</sup> Попередній собор Греко-католицької церкви відбувся 1720 р. у Замості. Отже від часу його проведення до собору 1891 р. у Львові минув аж 171 рік.

<sup>2</sup> Аркуша О. Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х рр. XIX ст. / Олена Аркуша. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. – Вип. 3-4. – С. 122; Матковський С., о. Три синодальні архієреї. Спомини з життя і діяльності преосвящених о. Юліана Куїловського, д-ра Юліана Пелеша і д-ра Сильвестра Сембратовича / о. Северин Матковський. – Львів: Бібльос, 1932. – С. 49-50.

<sup>3</sup> Детальніше про проголошення «новоєрівської» політики та її підтримки С. Сембратовичем див.: Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – Львів: Львівська академія мистецтв, 2000. – С. 123-133.

<sup>4</sup> Серед таких праць можна виділити роботи о. Атанасія Великого (Великий А. Г. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану: в IX т. / А. Г. Великий. – Рим: Видавництво оо. Василіан, 1968. – Т. VIII: XIX ст. – 1976. – С. 9-25, 245-253), о. Софрона Мудрого (Мудрий С., о. Нарис історії Церкви в Україні / о. Софрон Мудрий. – Рим-Львів: Видавництво оо. Василіан, 1995. – С. 434-435) тощо.

<sup>5</sup> Антоняк І. Львівський собор Греко-Католицької Церкви 1891 року / Ірина Антоняк // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2008 р. – Львів: Логос, 2008. – С. 160-171.

<sup>6</sup> Герич Ю. Проблема celibату на Львівському Провінційному Синоді (1891) / Юрій Герич. // Збірник на пошану Василя Орелецького (1895–1976). Науковий Збірник Том IX. – Мюнхен, 1982. – С. 111-127.

<sup>7</sup> Чинности і рішення руского провінціального собора в Галичині відбулося в Львові в р. 1891. – Львов, 1896. – 272 с.; Додаток до Чинностей і рішень руского провінціального собора в Галичині відбулося в Львові в р. 1891. – Львов, 1897. – 640 с.

<sup>8</sup> Руський Сіон. – 1884.

<sup>9</sup> Діло. – 1882, 1891, 1897, 1898.

<sup>10</sup> Галицькая Русь. – 1891, 1892.

<sup>11</sup> Gazeta Narodowa. – 1891.

<sup>12</sup> Kurjer Lwowski. – 1891.

<sup>13</sup> Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 684 (Протоігуменат монастирів ЧСВВ), оп. 1, спр. 48.

<sup>14</sup> Archiwum Państwowe w Przemyślu (далі – APP), zespół 142 (Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego w Przemyślu (далі – АВГК)), syg. 440, 441, 9525.

<sup>15</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів з років 1891 і 1897 / о. Олександр Стефанович та ін. – Львів: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1924. – 41 с.

<sup>16</sup> Мартинюк П., о. Неподілене серце священика в службі Бога і Церкви / о. Платон Мартинюк. – Жовква: Друкарня оо. Василіан, 1929. – С. 175-202

<sup>17</sup> Ваврикъ В. Р. Материалы, относящиеся къ истории львовскаго синода въ 1891 / В. Р. Ваврикъ. – Львовъ, 1931.

<sup>18</sup> Матковський С., о. Три синодальні архіереї... – 101 с.

<sup>19</sup> Там само. – С. 6-7; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 2.

<sup>20</sup> Матковський С., о. Три синодальні архіереї... – С. 9-10.

<sup>21</sup> Див.: Чорновол І. Польсько-українська угода... – С. 97-98.

<sup>22</sup> Для ознайомлення з підготовкою до собору див.: Антоняк І. Львівський собор Греко-Католицької Церкви... – С. 160-171; Герич Ю. Проблема цілібату ... – С. 111-127; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – 41 с.

<sup>23</sup> Про позицію народовців дивись у циклах статей газети «Діло» «В справі руського провінційного синоду церковного» (Діло. – 1891. – Ч. 180, 182), «З нагоди будучого синоду провінційного» (Там само. – Ч. 190, 191, 193, 194, 195, 197, 199, 200, 203) та «Русько-католицький синод у Львові (Там само. – Ч. 208, 211, 216). Погляди русофілів на собор висвітленні у дописах під назвами «Матеріали для учасників провінційного синода» (Галицкая Русь. – 1891. – Ч. 74, 76, 77) і «Чого тре буем від синода?» (Там само. – Ч. 97-107, 110-116, 121-125, 128-133).

<sup>24</sup> APP, АВГК, syg. 440, S. 17-22; В справі руського синоду церковного / Діло. – 1891. Ч. 182, 14 (26) серпня. – С. 1-2; Програма синода / Приложеніє до Галицкої Русі. – 1891. – № 105 і 106. – С. 1.

<sup>25</sup> APP, АВГК, syg. 440, S. 26-27.

<sup>26</sup> Про функції цих груп урядників та їх склад див.: APP, АВГК, syg. 440; Чинности і рішення ... – 272 с.

<sup>27</sup> Детально про ці декрети див.: APP, АВГК, syg. 440, S. 28-30; Чинности і рішення ... – С. 25-26.

<sup>28</sup> APP, АВГК, syg. 440, S. 20-21.

<sup>29</sup> Див.: Чинности і рішення ... – 272 с.

<sup>30</sup> APP, АВГК, syg. 440, S. 21. Інформацію про учасників собору див.: Чинности і рішення ... – 272 с.

<sup>31</sup> APP, АВГК, syg. 440, S. 22; В справі руського синоду церковного / Діло. – 1891. – Ч. 182, 14 (26) серпня – С. 1; Приложенія до Галицкой Русі. – 1891. – № 105

і 106. – С. 1.

<sup>32</sup> APP, AVGK, syg. 440, S. 35-36.

<sup>33</sup> Інформацію про склад комісій див.: Відкриття синоду / Галицкая Русь. – 1891. – № 131, 13 (25) вересня. – С. 2; Новинки / Діло. – 1891. – Ч. 206, 12 (24) вересня. – С. 3.

<sup>34</sup> Чинности і рішення ... – С. 57-61, 258-264; Русько-католицький синод у Львові / Діло. – 1891. – Ч. 216, 25 вересня (7 жовтня). – С. 1.

<sup>35</sup> Характеристику історичного аспекту проблеми целібату див.: Герич Ю. Проблема целібату... – С. 111-115.

<sup>36</sup> Із синода / Галицкая русь. – 1891. – № 133, 17 (29) вересня. – С. 1.

<sup>37</sup> До безшлюбного життя автори часопису закликали не лише священиків, але й усіх парафіян, вважаючи це «великою офірою для Господа Бога». (Целібат / Руський Сіон. – 1884. – Ч. 8, 16 (28) квітня. – С. 248-251; Целібат / Там само. – Ч. 9, 1 (13) травня. – С. 278-282).

<sup>38</sup> Свідченням цього є таємне листування галицького намісника Бадені, австрійських міністрів Кальнокі та Гауча та послів при Ватикані Ревертери і Брандіса. (Герич Ю. Проблема целібату... – С. 116-120).

<sup>39</sup> Наприклад, учасникам собору пропонувалися наступні питання: «Чи синод визнає за корисну річ, щоб руські єпископи впливали на підвладне їм духовенство, щоб якнайбільша кількість духовних висвячувалась в целібаті?» (Synod ruski / Kurjer Lwowski. – 1891. – № 269, 28 wrzeźnia. – S. 1); «Чи не потрібно обирати на посади, що вимагають вільного умислу і постійної уваги, безженних?» (Synod grecko-katolicki / Gazeta Narodowa. – 1891. – № 233, 28 wrzeźnia. – S. 1).

<sup>40</sup> У проекті рішень наводилися слова апостола Павла: «Нежонатий старається про Господніх, як угодити Господеві, а жонатий старається про світських, як угодити дружині» (Записник о. Мирона Подолинського // Мартинюк П., о. Неподілене серце священика в службі Бога і Церкви. / о. Платон Мартинюк. – Жовква: Друкарня оо. Василіан, 1929. – С. 177; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 10).

<sup>41</sup> У тексті постанови читаємо: «... намагати належить настоятелям семінарії, щоби їх (семінаристів – Д. К.) у даному випадку поучали поздерженість життя або безженство (целібат) в вищій ціні мати <...> Ті ж питомі, котрі хочуть прийняти стан супружий, хай не відважуються того скоріше зробити, як після відповідно закінчених всіх науках богословських і відпущені уже із семінарії, що також повинно розумітися і про самі заручини...» (Записник о. Мирона Подолинського... – С. 177).

<sup>42</sup> Священики говорили, що сімейні відносини сприяють взаєморозумінню між парохами і парафіянами, що священицькі родини являються головним джерелом поповнення національної духовної і світської інтелігенції тощо. (Колб Н. Основні статті витрат та організація побуту греко-католицького парафіяльного духовенства Галичини наприкінці ХІХ століття / Наталя Колб // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2014 р. – Львів: Логос, 2014. – С. 239, 247).

<sup>43</sup> Там само. – С. 239-240.



<sup>44</sup> Записник о. Мирона Подолинського... – С. 178-180; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 11.

<sup>45</sup> Записник о. Мирона Подолинського... – С. 180.

<sup>46</sup> Там само. – С. 181-182; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 11-13; Герич Ю. Проблема celibату... – С. 121.

<sup>47</sup> Записник о. Мирона Подолинського... – С. 182-183.

<sup>48</sup> Там само. – С. 183.

<sup>49</sup> Там само. – С. 184-185.

<sup>50</sup> Повний текст проекту постанови Ю. Пелеша див.: Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 13-14; Герич Ю. Проблема celibату... – С. 121-122.

<sup>51</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 14-16; Герич Ю. Проблема celibату... – С. 123.

<sup>52</sup> Про стійкість позиції духовенства свідчить висловлювання одного з учасників депутації до митрополита: «Якщо би й ангел зійшов з неба і до вас говорив, то не змогли би ви нас переконати». Більше того священники дали зрозуміти С. Сембратовичу, що вважають його позицію та дії зобов'язанням, даним полякам (Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 16-17).

<sup>53</sup> Повний текст цієї промови С. Сембратовича див.: Записник о. Мирона Подолинського... – С. 187-188.

<sup>54</sup> Так, о. І. Негребецький наголошував на порушенні митрополитом папського декрету про свободу слова на соборі. У свою чергу, о. Й. Крушинський звинувачував С. Сембратовича у поступках Риму задля отримання нових титулів. Докладніше про це див.: Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 17-18.

<sup>55</sup> Записник о. Мирона Подолинського... – С. 189.

<sup>56</sup> Повний текст цього проекту постанови див.: Записник о. Мирона Подолинського... – С. 189-190.

<sup>57</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 18; Герич Ю. Проблема celibату... – С. 124.

<sup>58</sup> Інформацію про виступи усіх противників (о. Й. Левицького, о. О. Огоновського, І. Шараневича, о. М. Малиняка та о. Й. Черлюнчакевича) та прихильників (о. І. Кобилянського та о. І. Костецького) введення celibату під час згаданого обговорення див.: Записник о. Мирона Подолинського... – С. 191-196.

<sup>59</sup> Там само. – С. 197-199; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 20.

<sup>60</sup> Булла папи римського Лева XIII «*Singulare praesidium*» від 12 травня 1882 р. затвердила проведення реформи ЧСВВ представниками Товариства Ісуса. (ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 48; Jackowski H. *Bazylianie i reforma dobromilska* / Henryk Jackowski. // *Przegląd Powszechny*. – Dodatek do №. 6-7. – 1884. – S. XXIII-XXIV).

<sup>61</sup> Свою позицію Й. Сембратович висловив після проведення канонічної візитації монастирів ЧСВВ Галичини у листі від 2 січня 1882 р. до префекта Конгрегації пропаганди віри у Римі кардинала Джовані Сімеоні. (Zięmba A.

Sembratowicz Józef / Andzej Zięmba. // Polski Słownik Biograficzny (далі – PSB). – Т. XXXVI/2, Zeszyt 149. – Warszawa-Kraków, 1995. – S. 210; Каровець М., о. Велика реформа Чина св. Василя В. 1882 р. / о. Макарій Каровець.: у 4 Ч. – Жовква-Львів: Бібліотека УКО, 1933–1938. – Ч.1. – С. 98; Матковський С., о. Три синодальні архіереї... – С. 63).

<sup>62</sup> Каровець М., о. Велика реформа... – Ч.1. – С. 48-50; Упадок чина св. Василя / Діло. – 1882. – Ч. 3., 1 (13) травня. – С. 2.

<sup>63</sup> Каровець М., о. Велика реформа... – Ч. 2. – С. 40-41.

<sup>64</sup> Zięmba A. Sembratowicz Józef... – S. 211.

<sup>65</sup> Записки д-ра Исидора Шараневича о синоде, отбывшемся 1891 г. // Ваврикъ В. Р. Материалы, относящиеся къ истории львовскаго синода въ 1891 / В. Р. Ваврикъ. – Львовъ, 1931. – С. 26-27, 31.

<sup>66</sup> Чинности і рішення ... – С. 237-238.

<sup>67</sup> Федорів Ю, о. Організаційна структура Української Церкви. / о. Юрій Федорів. – Торонто: НТШ в Канаді, 1990. – С. 27-42; 64-73.

<sup>68</sup> Записки д-ра Исидора Шараневича... – С. 12-13.

<sup>69</sup> Там само. – С. 24.

<sup>70</sup> Додаток до Чинностей і рішень... – С. 236.

<sup>71</sup> Чинности і рішення... – С. 194.

<sup>72</sup> Записки д-ра Исидора Шараневича... – С. 24.

<sup>73</sup> Із синода / Галицкая Русь. – 1891. - № 133, 17 (29) септєбря. – С. 1; Synod ruski / Kurjer Lwowski. – 1891. - № 269, 28 wrzeźnia. – S. 1.

<sup>74</sup> Русько-католицький синод у Львові / Діло. – 1891. – Ч. 208, 16 (28) вересня. – С. 1.

<sup>75</sup> Заява о. І. Мардаровича до Суду синодального // Ваврикъ В. Р. Материалы, относящиеся къ истории... – С. 50-51.

<sup>76</sup> Русько-католицький синод у Львові / Діло. – 1891. – Ч. 213, 21 вересня (3 жовтня). – С. 1; Із синода / Галицкая Русь. – 1891. - № 140, 25 септєбря (7 октєбря). – С. 2.

<sup>77</sup> Наприклад, у 1882 р. з греко-католицького до православного обряду перейшла парафія с. Гнилички. (Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 / Кость Левицький. – Львів: Друкарня оо. Василіан у Жовкві, 1926. – С. 195).

<sup>78</sup> Так, 1892 р. греко-католицька парафія с. Тучапи перейшла до латинського обряду. (Галицька Русь. – 1892. – №. 158, 167, 171, 185, 196, 206).

<sup>79</sup> Записки д-ра Исидора Шараневича... – С. 23.

<sup>80</sup> Чинности і рішення руского провінціального собора в Галичині отбувшогося в Львові в р. 1891. – Львов, 1896. – 272 с.

<sup>81</sup> Новинки – Діло. – Ч. 209, 16 (28) вересня. – С. 3.

<sup>82</sup> Проведення Львівського єпархіального синоду двічі переносилося (на 12-14 жовтня і на 7-9 грудня 1897 р.), у зв'язку із хворобою С. Сембратовича. (Діло. – 1897. – Ч. 155, 205, 244, 251).

<sup>83</sup> APP, AVGK, syg. 441, S. 1-6; Синод дієцезіальний в Перемишлі / Діло. –

1898. – Ч. 241, 29 жовтня (10 листопада). – С. 1-2.

<sup>84</sup> АРР, АВГК, syg. 441, S. 52-56.

<sup>85</sup> Синод дієцезіальний в Перемишлі / Діло. – 1898. – Ч. 241, 29 жовтня (10 листопада). – С. 1.

<sup>86</sup> Новинки / Там само. – 1897. – Ч. 270, 28 листопада (10 грудня). – С. 3

<sup>87</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 20-21.

<sup>88</sup> Повний текст цього проекту див.: Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 13-14.

<sup>89</sup> Текст цієї ухвали наступний див.: Чинности і рішення... – С. 216-217; Герич Ю. Проблема celibату... – С. 125; Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 21-22.

<sup>90</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 24-25.

<sup>91</sup> Там само. – С. 22-24; Антоняк І. Львівський собор Греко-Католицької Церкви... – С. 68.

<sup>92</sup> Герич Ю. Проблема celibату... – С. 126-127.

<sup>93</sup> Стефанович О., о. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів... – С. 25-27.

<sup>94</sup> Див.: Куций І. Образ католицизму в українській історичній думці Східної Галичини ХІХ ст. / Іван Куций // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2014 р. – Львів: Логос, 2014. – С. 209-216.

*Dmytro Korbyak. Lviv cathedral of 1891: debatable questions and their de-cisions. The article deals with the course and results of Lviv Concilium 1891. Defined the main discussion questions and analyzed solutions. Particular emphasis is placed on the importance of Polish forces in main stages of the concilium and the approval decisions. Characterized the place of Church leaders at this event and their interaction with the clergy.*

*Key words: The Greek Catholic Church, concilium, Sylvester Sembratovych, celibacy, diocesan synod.*

*Отримано: 22.09.2015 р.*

УДК 94:329.14 (477) «1904/1905»

**Олександр Федьков**

## **РОСІЙСЬКИЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТ ІСАК БІСК: РОЗЛАМ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ ТА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ СПІЛКИ**

*Олександр Федьков. Російський соціал-демократ Ісак Біск: розлам Революційної української партії та створення Української соціал-демокра-*